

มนุษยศาสตร์กับการวิจัยเชิงคุณค่าเพื่อการพัฒนาสังคม

Humanities and Value Research for Social Development

ไกรฤกษ์ ศีลาคม¹

Krairoek Silakom

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดเรื่อง “การวิจัยทางมนุษยศาสตร์” จากเอกสารของนักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ ผลการศึกษาพบว่า การวิจัยทางมนุษยศาสตร์เป็นการศึกษาที่ในเรื่องของคุณค่าและหลักเกณฑ์การตัดสินคุณค่า มีจุดประสงค์หลัก คือ การแสวงหาความหมายและคุณค่าของประสบการณ์มนุษย์ โดยใช้วิธีการตีความและวินิจฉัยประสบการณ์ของมนุษย์ แม้จุดประสงค์หลักของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ จะเป็นเรื่องของการแสวงหาความจริงที่ไม่จำเป็นต้องมีเรื่องของผลในทางปฏิบัติมาผูกมัด แต่การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ก็สามารถที่จะยังประโยชน์ต่อมนุษยชาติได้ทั้งในเรื่องความเป็นอยู่และในเรื่องของคุณค่าทางจิตใจ

คำสำคัญ : มนุษยศาสตร์, วิจัย, คุณค่า

Abstract

The purpose of this article is to study the concept of “Humanities research” from the documents of a Humanities researcher. The results show that humanities research is a study of value and principle to judge value. The main objects of Humanities research is finding of meaning and value of Humans by hermeneutics and judge the human experience.

Keywords : Humanities, Research, Value

¹ อาจารย์ประจำ, หมวดวิชาศึกษาทั่วไป มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

² Lecturer, Department of General Education, Udon Thani Rajabhat University.

บทนำ

ในขณะที่ความเจริญก้าวหน้าของประเทศไทยในทุกๆ ด้านดำเนินไปข้างหน้าอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนั้นศักยภาพทางการวิจัยของไทยก็ก้าวหน้ามากขึ้นตามลำดับ การวิจัยถูกจัดให้เป็นภารกิจสำคัญของชาติที่ได้รับงบประมาณสนับสนุนมากขึ้นเรื่อยๆ ในทุกมหาวิทยาลัยของประเทศมีเรื่องของการวิจัยเป็นภารกิจด้านหนึ่งจากจำนวน 4 ด้านที่ทุกมหาวิทยาลัยต้องทำและยิ่งไปกว่านั้นได้มีการอนุมัติงบประมาณพิเศษให้กับมหาวิทยาลัยชั้นนำของประเทศที่ได้รับคัดเลือกเป็นมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติอีกด้วย จึงกล่าวได้ว่า ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการวิจัยอย่างเต็มที่แล้ว งานวิจัยที่โดดเด่นและได้รับงบประมาณสนับสนุนจำนวนมากในแต่ละปี ได้แก่ งานวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และรองลงมาได้แก่งานวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์ ส่วนงานวิจัยที่ปรากฏน้อยที่สุดก็คือ งานวิจัยทางด้านมนุษยศาสตร์ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น คำตอบก็อาจเป็นไปได้ว่า งานวิจัยทางวิทยาศาสตร์ช่วยตอบสนองความต้องการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศเพื่อให้ทันต่อการแข่งขันในสังคมโลก ส่วนภายในประเทศของเราเองก็ได้อาศัยงานวิจัยทางสังคมศาสตร์ ตลอดถึงงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์อันมีจำนวนน้อยนี้ช่วยสนับสนุนในการพัฒนาด้านมิติทางสังคมและการพัฒนามนุษย์ มีนักวิชาการด้านมนุษยศาสตร์จำนวนมากได้นำเสนองานวิจัยของตนเองในการประชุมวิชาการต่างๆ แต่ปรากฏว่า นักสังคมศาสตร์และนักวิทยาศาสตร์กลับโจมตีว่า งานวิจัยทางมนุษยศาสตร์มีระเบียบวิธีที่ไม่ชัดเจน และได้ปฏิเสธงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ โดยให้ความเห็นว่า ขาดระเบียบวิธีวิจัย ขาดสถิติ แม้บัณฑิตวิทยาลัยบางมหาวิทยาลัยก็ไม่ยอมรับระเบียบวิธีวิจัยทางปรัชญาและศาสนา เพราะเหตุว่าไม่มีสถิติ ซึ่งเป็นมุมมองแบบวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่า ความ

รู้ที่ถูกต้องต้องได้มาจากวิธีการวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ก็ได้รับเอาวิธีวิทยาศาสตร์เข้ามาใช้ในสาขาของตนอย่างชัดเจน ในการคำนวณหาทัศนคติ ความพึงพอใจ และปรากฏการณ์ทางสังคมอื่นๆ โดยใช้สถิติขั้นสูงและแบบสอบถาม ทั้งที่ปรากฏการณ์เหล่านี้เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอหาได้คงที่ตายตัวเหมือนวิทยาศาสตร์ไม่ ผู้เขียนจึงเห็นว่าการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ยังไม่เป็นที่เข้าใจของสังคมเท่าใดนัก เป็นเหตุให้นักมนุษยศาสตร์เลือกที่จะทำงานของตนเองอย่างเงียบๆ และต่างคนต่างทำ ซึ่งก็ไม่เกิดประโยชน์ต่อวงวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ของประเทศเท่าใดนัก หากนักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์เข้าใจธรรมชาติของมนุษยศาสตร์แล้วก็จะช่วยให้ไม่เกิดอคติต่อการตัดสินงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ด้วยวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ โดยยอมรับว่า ความรู้และความจริงที่ไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ของวิทยาศาสตร์มีอยู่ เช่น ความงามของจิตรกรรม ความไพเราะของดนตรี ความซาบซึ้งในวรรณคดี และความดีงามทางศีลธรรม เป็นต้น ซึ่งต้องใช้วิธีการทางมนุษยศาสตร์ในการทำความเข้าใจและอธิบาย ก่อนที่จะอภิปรายถึงธรรมชาติและแนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ เพื่อให้เกิดความเข้าใจธรรมชาติของแต่ละสาขาวิชาการ ผู้เขียนจึงขออธิบายความเบื้องต้นดังต่อไปนี้

ความหมายของการวิจัย

คำว่า “วิจัย” นี้มีนักวิชาการให้ความหมายไว้ต่างๆ กัน ดังนี้

จิรพรรณ กาญจนจิตรา (2549) อธิบายว่าการวิจัย (Research) เป็นการแสวงหาความรู้ข้อเท็จจริงต่างๆ อย่างเป็นระบบ มีระเบียบแบบแผน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีหลักฐานการวิเคราะห์เปรียบเทียบ ตีความ เพื่อแสวงหาคำตอบของปัญหาต่างๆ ที่เราสงสัย หรืออยากรู้ เพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

สนิท สมัยครกร (2524) อธิบายว่า การวิจัย คือ ส่วนของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific process) ในอันที่จะแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อสร้างกฎเกณฑ์ และทฤษฎีต่างๆ ขึ้นมาอธิบายถึงความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ หรือ ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมก็ตาม

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมุมาปญโญ) (2552) ได้รวบรวมและอธิบายความหมายของการวิจัยไว้ว่า วิจัย ประกอบด้วย 2 คำ คือ “วิ” แปลว่า วิเศษ แจ่มชัด โดดเด่น และคำว่า “จัย” แปลว่า ก่อ สะสม (ตรงกับภาษาบาลีว่า จย) วิจัย จึงแปลว่า เก็บก่อก่อ สะสมอย่างละเอียดลออ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Research

พจนานุกรมของเวบสเตอร์ให้นิยามว่าการวิจัย คือ การศึกษาค้นคว้า วิเคราะห์ หรือทดลองอย่างละเอียด เพื่อค้นคว้าหาข้อเท็จจริงและความรู้ใหม่เพื่อนำไปสร้างกฎ ทฤษฎี หรือ แนวทางในการปฏิบัติ ซึ่ง ไม่ตรงกับภาษาบาลีเท่าใดนัก

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้นิยามว่า วิจัย หมายถึง การสะสม การรวบรวม หรือ การค้นคว้าเพื่อหาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนตามหลักวิชา

โดยภาพรวมแล้วจะพบว่า นักวิชาการบางท่านก็ระบุค่อนข้างจำกัดว่า วิธีวิทยาศาสตร์เท่านั้นที่เป็นแนวทางในการวิจัย หรือ แสวงหาความรู้ที่ถูกต้อง โดยไม่ได้อธิบายถึงการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์เลย แต่โดยทั่วไปตามความหมายของพจนานุกรมจะระบุเพียงกว้างๆ เท่านั้นไม่ได้ระบุว่า จะต้องใช้วิธีวิทยาศาสตร์เท่านั้น ฉะนั้น เพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องต่อธรรมชาติของแต่ละสาขาวิชาการผู้เขียนจึงขออธิบายลักษณะทั่วไปดังต่อไปนี้

3 สาขาวิชาการ: วิทยาศาสตร์สังคมศาสตร์ มนุษยศาสตร์

ในบรรดาวิชาการทั้ง 3 สาขานี้ มนุษยศาสตร์ เป็นกระบวนการแสวงหาความรู้ หรือ กระบวนการทางปัญญาที่เก่าแก่ที่สุด วิทยาศาสตร์ เกิดตามมาในภายหลัง โดยเริ่มที่ยุโรปในคริสต์วรรษที่ 17 จากนั้นสังคมศาสตร์จึงเกิดตามมา ในศตวรรษที่ 19 เนื่องจากการพยายามศึกษาสังคมด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์เองได้สำนึกว่ามีวิชาการในสาขามนุษยศาสตร์เกิดขึ้น ก็เมื่อวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์เกิดขึ้นแล้ว (โลว์ริจจ์ หงส์ลดาธมภ์, 2545) โดยธรรมชาติของแต่ละสาขามีลักษณะดังนี้

1. วิทยาศาสตร์: ความรู้เพื่อการอยู่ ในธรรมชาติและการสร้างสรรค์เทคโนโลยี

ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นความรู้ชนิดแรกๆ ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์และมนุษย์ได้พัฒนาความรู้ด้านนี้ขึ้น เนื่องจากมนุษย์ต้องอยู่ในธรรมชาติและพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ถ้าเราพิจารณาจากวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ จะพบว่า ในยุคเริ่มแรกมนุษย์ในซีกโลกตะวันตกนั้นสนใจเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นเรื่องใหญ่มากกว่าสนใจเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง เช่น ความดี ความชั่ว ชาวกรีกซึ่งเป็นผู้วางรากฐานอารยธรรมตะวันตกเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ นักปรัชญาได้ค้นหาคำตอบเกี่ยวกับธาตุพื้นฐาน หรือ ปฐมธาตุ (First element) มาต่อเนื่องยาวนาน ได้คำตอบแตกต่างกัน จนกระทั่งยุคสมัยของเดโมคริตุส (Democritus) ได้เสนอว่า คือ อะตอม (atom) ซึ่งเป็นคำตอบที่วางรากฐานทางวิทยาศาสตร์มาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ความรู้ทางคณิตศาสตร์ของพีทาโกรัส (Pythagoras) ก็มีความเชื่อมโยงกับระเบียบของธรรมชาติ ในขณะที่โลกตะวันออกกลับให้ความสำคัญกับเรื่องจิตใจมากกว่า กล่าวคือ มุ่งอธิบายเพื่อทำความเข้าใจโลก ในพระเวทระบุว่า พระพรหมเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์และกำหนดระบบวรรณะ แต่สิ่ง

ที่เป็นเป้าหมายสูงสุดคือ การกลับเข้าไปรวมกับพรหมอีกครั้งหนึ่ง โดยการบรรลุสัจจะด้วยการรู้แจ้งตนเอง (self actualization) (เดียน คำดี, 2545) ดังนั้น มนุษย์กับวิทยาศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นแฟ้นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

2. มนุษยศาสตร์ : ความรู้เพื่อชีวิตที่มีคุณค่าและการสร้างสรรค์สิ่งดีงาม

มนุษย์ได้พยายามสะสมความรู้ผ่านประสบการณ์ของมนุษยชาติ ในลักษณะของความรู้สึกลึกซึ้งถูกชีวิต โดยใช้เหตุผลแสวงหาความเข้าใจและหลักตัดสินคุณค่าต่างๆ ดังกล่าว โดยถือเป็นเรื่องสำคัญและสูงส่ง เพราะในแง่ความสุขสบายทางกาย สัตว์หรือมนุษย์ก็ต้องการเหมือนๆ กัน ข้อแตกต่างของมนุษย์และสัตว์ก็คือ มนุษย์สามารถคิดและรู้สึกในทางที่ดีงามได้ ส่วนนี้คือ วัฒนธรรมของมนุษย์ ทำให้มนุษย์เป็นผู้มีศักดิ์ศรี มนุษย์ได้สะสมความรู้ดีงามและสร้างสรรค์สิ่งดีงามต่างๆ อาทิ ปรัชญา ศาสนา ภาษา ดนตรี นาฏศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม และวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวกับคุณค่า องค์ความรู้ดังกล่าวก็คือ ความรู้และการสร้างสรรค์ทางมนุษยศาสตร์ของมนุษย์ แม้มนุษย์ในปัจจุบันจะยกย่องคนที่ร่ำรวยแต่ก็ยังถามต่อไปว่า เขาได้มาโดยสุจริตหรือไม่ แม้จะยกย่องคนที่มีอำนาจ แต่ก็มักจะถามต่อไปว่า เขาใช้อำนาจอย่างเป็นธรรมหรือไม่ แม้เราจะสนใจในประโยชน์ของสิ่งต่างๆ แต่ก็มักพิจารณาว่า สิ่งนั้นๆ สวยงามหรือไม่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นผู้มีรสนิมเป็นสำคัญ และถือว่าชีวิตที่สะดวกสบายทางกายอย่างเดียวนั้นเพียงพอสำหรับมนุษย์แต่จะต้องเป็นชีวิตที่ดีและมีคุณค่าด้วย

3. สังคมศาสตร์ : ความรู้เกี่ยวกับการนำอุดมการณ์มาสู่การปฏิบัติ

เมื่อมนุษยศาสตร์สร้างสรรค์ความคิด ทฤษฎี และปรัชญา อันเป็นอุดมคติและอุดมการณ์ทั้งในด้านศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง กฎหมาย ภาษา และศิลปะ ความคิดเหล่านี้ได้ถูกนำมาใช้ในทางปฏิบัติบ้าง ไม่ได้นำมาใช้บ้าง เช่น ศาสนา

ถูกนำมาเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิต ปรัชญาการเมืองถูกนำมาใช้ในการกำหนดสถาบันการปกครอง เป็นต้น การนำมาปฏิบัติในสังคมดังกล่าวก็มักจะไม่เป็นไปตามแนวคิด ทฤษฎี หรือ ปรัชญาบางอย่างอาจจะตรงกันข้าม เช่น การฆ่าสัตว์เป็นสิ่งที่ถูกห้ามตามคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่เราก็มีการประหารชีวิตนักโทษและการฆ่าสัตว์ในโรงฆ่าสัตว์เป็นสิ่งถูกกฎหมาย สังคมศาสตร์จะศึกษาสภาพจริงเหล่านี้ในฐานะข้อเท็จจริง กล่าวคือ วิทยาศาสตร์ใช้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นข้อมูลในการศึกษาฉันใด สังคมศาสตร์ก็ใช้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นและความเป็นไปในสังคมเป็นข้อมูลในการศึกษาฉันนั้น การที่สังคมศาสตร์ใช้ข้อเท็จจริงเป็นข้อมูลในการศึกษาเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ ก็เพราะนักสังคมศาสตร์ต้องการศึกษาเรื่องสังคมอย่างเป็นวิทยาศาสตร์มากที่สุด เช่นเดียวกับที่วิทยาศาสตร์ศึกษาทำความเข้าใจปรากฏการณ์ธรรมชาติ กล่าวคือ การสังเกต ระบุปัญหา ตั้งสมมติฐาน ทดลอง วิเคราะห์ และสรุปผล แต่เนื่องจากข้อมูลทางสังคมศาสตร์เป็นเรื่องของความรู้สึกนึกคิดของคน พฤติกรรมของคน ซึ่งเปลี่ยนแปลงได้ง่ายและไม่แน่นอน เหมือนกับการทดลองทางวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์จึงต้องอาศัยวิธีการทางสถิติเข้ามาช่วยให้เกิดความแน่นอนแม่นยำเหมือนวิทยาศาสตร์ แต่ความรู้ที่ได้ก็ไม่แน่นอนแม่นยำเช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ เพราะปรากฏการณ์ทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่ถึงกระนั้นสังคมศาสตร์ก็เป็นประโยชน์ในการเข้าใจพฤติกรรมและข้อเท็จจริงของคนในแต่ละสังคมในแต่ละช่วงเวลาได้

ความรู้ทั้ง 3 อย่างที่กล่าวมาแล้วเป็นความรู้ที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ และการใช้ความรู้แต่ละอย่างหรือความรู้ที่ผสมกันระหว่างความรู้ดังกล่าวก็ขึ้นอยู่กับความต้องการ ปัญหา และสภาพแวดล้อมของมนุษย์ ข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์สนใจศึกษาข้อเท็จจริง (fact) (ทางธรรมชาติและทางสังคมตาม

ลำดับ) ส่วนมนุษยศาสตร์สนใจที่จะศึกษาในเรื่องของคุณค่า (value) (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2547)

แนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

การหาความรู้ของมนุษย์ก่อนที่จะมีพัฒนาการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ เป็นเรื่องของการเสนอตัวบทและตีความตัวบท (Episteme) กับการใช้ฝีมือในการประดิษฐ์สิ่งต่างๆ (Techne) เมื่อมีวิทยาศาสตร์สมัยใหม่สองอย่างนี้จึงมารวมกัน ต่อมานักวิชาการบางส่วนจึงพบว่าวิธีการของวิทยาศาสตร์ไม่สามารถใช้แก้ปัญหาบางอย่างได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็คือ ปัญหาเชิงคุณค่า ประวัติศาสตร์ และการตีความและวิจารณ์งานวรรณกรรม ด้วยเหตุนี้จึงมีกระแสความคิดว่า มีวิชาการอีกแขนงหนึ่งที่ไม่ได้เดินตามวิธีการวิทยาศาสตร์ แต่มีวิธีการของตนเองซึ่งเรียกว่าศาสตร์แห่งการตีความ (Hermeneutics) อันเป็นวิธีการสำคัญของมนุษยศาสตร์ ตัวอย่างงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ เช่น เหตุใดกรุงศรีอยุธยาจึงเสียแก่พม่า การใช้ชีวิตรูปแบบใดดี ถูกต้อง และเหมาะสมที่สุด ความรู้ที่แท้จริงของมนุษย์คืออะไร เราจะเข้าใจความหมายของบทกวีนี้ได้อย่างไร มีหลักเกณฑ์อะไรบ้าง เป็นต้น (โลร์จัจ หงส์ลิตารมภ์, 2545)

1. ลักษณะทั่วไปของมนุษยศาสตร์

1. ปรัชญาหลักของวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ คือ ความสำนึกในคุณค่าของความเป็นมนุษย์
2. จุดประสงค์ที่สำคัญของมนุษยศาสตร์ คือ การแสวงหาความหมายและคุณค่าของประสบการณ์มนุษย์
3. วิธีการหลักของการศึกษาวงมนุษยศาสตร์ คือ การตีความและการวินิจฉัยประสบการณ์
4. ข้อมูลของการค้นคว้าทางมนุษยศาสตร์ซึ่งอาจจะเป็นเรื่องของบุคคล กลุ่ม

บุคคล หรือ พฤติกรรม หรือ งานสร้างสรรค์ อาจจะเป็นข้อมูลที่เป็นเนื้อหาทางอารมณ์ การพิจารณาข้อมูลดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่จะทำให้มีลักษณะเป็นปรนัยอย่างสมบูรณ์ได้ยาก

5. การค้นหาข้อเท็จจริงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการศึกษาวงมนุษยศาสตร์ กิจกรรมทางปัญญาที่สำคัญคือ การไตร่ตรอง ไคร่ครวญ เพื่อแสวงหาความหมายและคุณค่า (เจตนา นาควัชระ, 2547)

2. ลักษณะงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์

1. เป็นงานวิจัยทางด้านเอกสาร (Documentary research) โดยนักวิชาการทางสังคมศาสตร์และวิทยาศาสตร์มักคิดว่า การวิจัยเอกสารเป็นเรื่องง่าย ไม่สำคัญมาก แต่ในความเป็นจริงก็คือ มีเรื่องราวมากมายที่ต้องใช้วิธีการนี้เท่านั้นในการหาความรู้ เช่น นักหนังสือพิมพ์ที่ขุดคุ้ยเรื่องทุจริตโกงกินในรัฐวิสาหกิจ ต้องใช้การวิจัยเอกสารทั้งสิ้น (Investigative reporting)
2. ไม่ใช่การวิจัยเชิงประจักษ์เท่านั้น
3. ไม่ใช่สถิติเป็นหลัก เพราะสถิติเป็นการคาดคะเนความสัมพันธ์ของปรากฏการณ์ทางกายภาพ
4. อาจใช้ข้อมูลจากการทดลองวิทยาศาสตร์หรือการสำรวจของนักสังคมศาสตร์เป็นข้ออ้างอิงได้ แต่ไม่ต้องทำวิจัยข้อมูลเอง หากทำและต้องการแสดงให้เห็นไว้ภาคผนวก เพราะไม่ถือเป็นงานวิจัยทางมนุษยศาสตร์ (กิริติ บุญเจือ, ม.ป.ป.)

5. ใช้การเรียบเรียงเสนอความคิดเป็นระบบ

3. ระเบียบวิธีวิจัยทางมนุษยศาสตร์ (Research methodology in Humanities)

การศึกษา Research methodology มักพบในสังคมศาสตร์ที่มีความสงสัยว่า วิธีการหาความรู้ของตนเองเชื่อถือได้หรือไม่ แต่ในวิทยาศาสตร์กับมนุษยศาสตร์ไม่ค่อยมีปัญหา

เท่าใดนัก เพราะมีความมั่นใจในระเบียบวิธีวิจัยที่ใช้อยู่มากกว่า ในกรณีของมนุษยศาสตร์ ไม่ว่าจะศึกษาอะไรก็ใช้ระเบียบวิธีการเดียวกันหมด และไม่ค่อยสงสัยว่า เป็นระเบียบที่ใช้ได้หรือไม่ ในความเป็นจริงแล้วขั้นตอนการทำวิจัยทางมนุษยศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นในวิชาการทุกๆ ด้านรวมทั้งวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ด้วย เพราะไม่ว่าสาขาวิชาการใดก็จะต้องมีการอ่านและสรุปเอกสารอ้างอิงทั้งสิ้น ดังที่ปรากฏในงานวิจัยส่วนของการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ต่างกันเพียงแต่ว่า มนุษยศาสตร์ใช้วิธีการนี้เป็นส่วนสำคัญหรือเป็นหลักในการทำวิจัยเท่านั้น (โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์, 2545)

4. ขั้นตอนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

1. การเลือกปัญหา การตั้งปัญหา

อาจกลายเป็นปัญหาใหญ่สำหรับนักมนุษยศาสตร์ เพราะนิยามของปัญหาในบริบทของวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ต้องกระชับ ไม่กว้างจนเกินไป เพราะจะมีตัวแปรเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย แต่ธรรมชาติของมนุษยศาสตร์กลับเรียกร้องให้สนใจในประเด็นที่กว้าง และในบางครั้งก็ไม่อาจตั้งปัญหาที่กระชับและรัดกุมได้ เช่น คุณค่าของวรรณคดีและผลกระทบต่อสังคม ภาษาถิ่นอีสาน พุทธธรรมกับการพัฒนาตนเอง ความสุขในมุมมองศาสนา ความยุติธรรมทางสังคมกับคำสอนของพระพุทธศาสนา เสรีภาพทางเพศกับสังคมไทย เป็นต้น แต่โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์ (2545) ก็ได้สรุปลักษณะของหัวข้อที่ไว้ดังนี้

- 1.1 ต้องเป็นหัวข้อที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้
- 1.2 เพิ่มความรู้ที่มีอยู่ให้กว้างขวางขึ้น
- 1.3 ช่วยให้เข้าใจเรื่องราวต่างๆ ในแง่มุมที่ลึกซึ้งขึ้น

การรวบรวมข้อมูลเพียงอย่างเดียวไม่สามารถเป็นงานวิจัยที่ดีได้ เราสามารถหาหัวข้อดีๆ ได้จากการเสวนากับนักวิชาการบ่อยๆ

2. การตั้งสมมุติฐาน มีความ

จำเป็นหรือไม่ ที่ต้องตั้งสมมุติฐานในการวิจัยทุกประเภท เช่น นักมนุษยศาสตร์ต้องการที่จะวิจัยเพื่อรวบรวมเพลงพื้นเมืองในท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งซึ่งไม่มีใครรวบรวมมาก่อน อาจจะไม่จำเป็นต้องมีการตั้งสมมุติฐานก็ได้ หากจะต้องมีการตั้งสมมุติฐาน นักมนุษยศาสตร์พึงสังวรว่า จะต้องตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นจริงและข้อเท็จจริง ไม่ใช่เกิดจากความเชื่อและอคติบางประการในลักษณะของการ “นั่งทางใน” เอาเอง สมมุติฐานขั้นต้น หรือ การสรุปความทั่วไป หรือ การตั้งทฤษฎีจากผลการวิจัยอาจจะเป็นสิ่งที่มนุษยศาสตร์ไม่สามารถทำได้แม่นยำเท่ากับวิทยาศาสตร์ แต่นักวิจัยควรกล้าที่จะตีความข้อมูลและสรุปผลการวิจัยของตน

3. ข้อมูล ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา

ทางมนุษยศาสตร์นั้น โดยทั่วไปจะเป็นเอกสาร แต่นอกจากเอกสารแล้วยังสามารถที่จะศึกษาในรูปแบบของโบราณวัตถุ งานศิลปะ หรือ คำบอกเล่าของบุคคลที่น่าเชื่อถือก็ได้ โดยวัฒนธรรมการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ที่เห็นได้ชัดเจน คือ การแสวงหาข้อมูลปฐมภูมิ เช่นเอกสารหายาก หรือ วัตถุโบราณหายากต่างๆ แต่ข้อควรระวังก็คือ เส้นเรื่องของข้อมูลนั้นอาจจะทำให้เกิดความงมงายได้ง่าย เป็นเหตุให้ไม่ตรวจสอบข้อมูลเหล่านั้นอย่างถี่ถ้วน

4. วิธีการของเหตุผล การวิจัย

ทางมนุษยศาสตร์จะเป็นที่ยอมรับหรือไม่ ขึ้นอยู่กับความสามารถของนักวิจัยในการใช้เหตุผลอธิบายกระบวนการของการวิจัยของตน และวิเคราะห์ตีความข้อมูลที่แสวงหามาได้ ทั้งนี้เพราะข้อสรุปของงานวิจัยจำนวนมากไม่สามารถทดสอบหรือพิสูจน์ได้ว่า เป็นความจริงที่มีลักษณะสากลเช่นเดียวกับการวิจัยทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้น ความสันทัดในวิธีการของตรรกวิทยา คือ การแสดงผลเหตุผลจึงเป็นสิ่งที่นักวิจัยทางมนุษยศาสตร์จะต้องมี

5. วิธีการเชิงปริมาณ ความคิดที่

จะนำคณิตศาสตร์มาใช้ในการค้นคว้า จะเป็นเครื่องสนับสนุนความแม่นยำตรงของศาสตร์นั้นๆ เป็นสิ่งที่คนตะวันตกเชื่อกันมานานับร้อยๆ ปีแล้ว ในระยะหลังนี้การศึกษาด้านสังคมศาสตร์ก็มีลักษณะที่เป็นวิธีการเชิงปริมาณเพิ่มมากขึ้นทุกที แต่ความเชื่อถือได้ของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ในส่วนรวมแล้วก็อาจจะไม่สัมพันธ์กับการนำวิธีการเชิงปริมาณมาใช้ในการวิจัย และก็คงไม่มีความจำเป็นที่นักวิจัยทางมนุษยศาสตร์จะต้องกำหนดมโนทัศน์ของตนเองให้กระชับพอที่จะใช้วิธีการทางคณิตศาสตร์เข้ามาจับได้ แต่สิ่งที่ควรคำนึงเสมอก็คือ การวิจัยของศาสตร์อื่น เช่น สังคมศาสตร์ อาจช่วยสนับสนุนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ได้

6. การควบคุมและการทดลอง

ในการวิจัยทางวิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์จะต้องมีการควบคุมตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ในการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ก็สามารถทำได้ในงานวิจัยบางประเภทเท่านั้น แต่หลายๆ ประเภทก็ไม่สามารถทำได้เต็มที่ เช่น การวิจัยทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นสิ่งผ่านไปแล้ว และหลักฐานที่หามาได้ก็เป็นหลักฐานที่นักวิจัยรวบรวมมาจากแหล่งต่างๆ ที่อยู่นอกเหนือการควบคุม แต่การวิจัยบางประเภทที่เรียกว่า การวิจัยแบบสร้างสรรค์ (Creative research) ได้แก่ การวิจัยทางศิลปะแขนงต่างๆ นั้น เป็นสิ่งที่นักวิจัยควบคุมได้และใช้วิธีการทดลองได้อาที การวิจัยศิลปะการแสดง โดยการทดลองรำในหลายๆ ท่า เพื่อหากระบวนการรำที่ดี เป็นต้น ผลที่ได้รับจากการวิจัย ก็คือ วิธีการแสดงละครที่ดี ซึ่งนักวิจัยจะต้องพยายามบรรยายออกมาให้ผู้อื่นเข้าใจได้ด้วย แต่โดยทั่วไปแล้วการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องมียุุ่มทดลอง (Experiment group) และกลุ่มควบคุม (Controlled group) เช่นเดียวกับวิทยาศาสตร์ (เจตนา นาควัชระ, 2547)

ประเภทของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

งานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์อาจจัดเป็นแบบต่างๆ ได้ดังนี้

1. **งานรวบรวมและจัดประเภท** งานรวบรวมข้อมูลอย่างเดียว ยังไม่จัดว่าเป็นการวิจัย งานจัดประเภทข้อมูลก็ยังไม่ใช้การวิจัย แต่งานรวบรวมและจัดประเภทอาจเป็นงานวิจัยได้ถ้าข้อมูลนั้นเป็นข้อมูลซึ่งยังไม่มีใครรวบรวมมาก่อน และเมื่อรวบรวมและจัดประเภทแล้วทำให้เกิดแนวคิด ความเข้าใจ และแนวทางการศึกษาใหม่ในเรื่องนั้น โดยการนำเสนออย่างมีเหตุผล และหากเป็นงานที่เคยมีผู้รวบรวมและจัดประเภทมาแล้ว ก็ยังอาจจะเป็นการวิจัยได้หากว่ามีการโต้แย้งว่าการจัดประเภทอย่างใหม่ถูกต้องกว่า หรือมีคุณค่าในการศึกษาเรื่องดังกล่าวมากกว่า

2. **งานวิเคราะห์** งานวิเคราะห์ทางมนุษยศาสตร์เป็นงานที่ผู้วิจัยใช้เหตุผล กรอบแนวคิด ทฤษฎี หรือ เกณฑ์ ในวิชามนุษยศาสตร์สาขาต่างๆ เพื่อแยกแยะให้เห็นความเชื่อ เหตุผลที่สนับสนุนความเชื่อ หน้าหนักของเหตุผล ความคิดเห็น ความถูกต้องของข้อมูล การวิเคราะห์อาจเป็นการใช้หลักเกณฑ์ หรือ ทฤษฎีมาวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้เข้าใจข้อมูลตามทฤษฎีนั้น เกิดเป็นแนวคิด ความเห็น หรือความรู้ใหม่ขึ้น หรือ อาจเป็นการวิเคราะห์หลักเกณฑ์ หรือ ทฤษฎีว่าถูกต้องหรือ บกพร่องอย่างไร

3. **งานสังเคราะห์** งานสังเคราะห์เป็นงานที่มีประโยชน์ทางด้านมนุษยศาสตร์ แต่ทำกันน้อย งานประเภทนี้ที่นิยมทำกัน คือ งานศึกษาสภาพของวิชาการแต่ละสาขา ซึ่งเป็นงานที่มีขอบเขตกว้างและมักทำกันในระดับงานรวบรวมและจัดประเภท งานสังเคราะห์ที่เป็นแบบที่ลึกและทำได้ยากคือ งานสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยในปัญหาใหญ่ๆ หรือ ปัญหาระดับสาขาวิชาการ

4. งานประเมินค่า การประเมินค่า เป็นหน้าที่สำคัญทางวิชาการของนักมนุษยศาสตร์ วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ศึกษาข้อเท็จจริง แต่ไม่ประเมินค่าในแง่ผิดถูก ชั่วดี มีคุณค่า ไม่มีคุณค่า งาม หรือ ไม่งาม วิชามนุษยศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษา เกณฑ์วัดคุณค่า นักมนุษยศาสตร์จึงเป็นผู้มีหน้าที่ ประเมินสิ่งที่นักวิทยาศาสตร์และนักสังคมศาสตร์ ศึกษาไว้ เพื่อให้ความรู้ที่นั้นๆ เป็นคุณ ไม่เป็นโทษแก่ มนุษยชาติ นักมนุษยศาสตร์จะต้องเป็นผู้ชี้ทางและ หาทางออกต่างๆ เพื่อป้องกันปัญหาและลดปัญหา อันจะเป็นภัยแก่มนุษย์ สังคม และธรรมชาติ โดย วิทยาศาสตร์และสังคมศาสตร์ศึกษาว่า สิ่งต่างๆ เป็นอย่างไร มนุษยศาสตร์ศึกษาว่า ควรจัดการ อย่างไรกับสิ่งเหล่านี้ งานประเมินค่าจึงเป็นงาน สำคัญที่จะทำให้มนุษยศาสตร์มีส่วนร่วมในการ พัฒนาประเทศ

5. งานวิจัยสหสาขาวิชา งานวิจัย สหสาขาวิชา งานวิจัยสหวิทยาการ งานวิจัยข้าม สาขา งานวิจัยคร่อมสาขา เป็นชื่อของงานวิจัยที่ได้ รับความนิยมมากขึ้น เนื่องจากในปัจจุบันเริ่มสนใจ แนวคิดแบบองค์รวม (Holism) เริ่มมองเห็นว่าความ รู้แบบเอกเทศแม้จะแก้ปัญหาเฉพาะสาขาได้ดี แต่ ก็แก้ปัญหาเรื่องอื่นไม่ได้ หากไม่เห็นความสัมพันธ์ กับความรู้สาขาอื่นๆ แต่การวิจัยข้ามสาขานั้น ผู้ วิจัยจะต้องระวังกเรื่องความรู้และการตีความที่ถูก ต้อง นั่นคือ ผู้วิจัยที่อาศัยความรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้อง จะต้องศึกษาเป็นพิเศษในสาขาใหม่ อย่างน้อยก็ใน ส่วนความรู้ทั่วไปและความรู้เฉพาะในส่วนที่จะต้อง ใช้ในการวิจัย งานวิจัยประเภทนี้มีการทำอยู่บ้างใน สาขาวรรณคดี ปรัชญา ศาสนา ประวัติศาสตร์ แต่ยังมีน้อยทั้งงานวิจัยและนักวิจัยที่สามารถจะ ทำงานวิจัยได้ การวิจัยแบบนี้จึงเป็นทางเลือกใหม่ ที่มีความสำคัญต่อไปในวิชาการด้านมนุษยศาสตร์ (ปริธา ช้างขวัญยืน, 2547)

ทิศทางในการวิจัยทางมนุษยศาสตร์

ทิศทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ อาจ กำหนดได้กว้างๆ ดังนี้

1. การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งการอนุรักษ์
การวิจัยประเภทนี้เป็นการวิจัยความรู้ หรือสิ่งที่ กำลังจะสูญไป เพื่อรักษาให้คงอยู่และเป็นการคง อยู่ตามสภาพดั้งเดิม อาจจะเป็นความรู้ เช่น การ ขับเสภาบางแบบที่หาผู้ขับได้ยาก หรืออาจจะเป็น สิ่งของ เช่น ประติมากรรม หรือ สถาปัตยกรรมที่หา ดูได้ยาก การวิจัยชนิดนี้เป็นการรักษาสิ่งที่มีคุณค่า ประโยชน์ก็คือ ทำให้สิ่งนั้นมีคุณค่าเหลืออยู่ และ อาจจะใช้ประโยชน์อย่างอื่น เช่น ใช้เป็นต้นแบบ เพื่อจำลอง เป็นต้นแบบในการคิดออกแบบ หรือ ใช้ในด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น

2. การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งสร้างองค์ ความรู้ การวิจัยเพื่อการอนุรักษ์ก็เป็นการวิจัยที่ สร้างองค์ความรู้ชนิดหนึ่ง แต่มีจุดมุ่งหมายเพื่อ การอนุรักษ์ และความรู้หลายอย่างที่มีเรื่องปลีก ย่อยที่ยังไม่มีผู้วิจัย หรือเรื่องที่มีผู้วิจัยแล้วแต่ยัง ไม่ครบถ้วนรอบด้าน การวิจัยส่วนนี้ก็เป็นช่วย เสริมองค์ความรู้ให้เพิ่มพูนขึ้น ดังนั้น แม้บางครั้งจะ ยังมองไม่เห็นว่าจะนำไปใช้ประโยชน์ อะไรได้ ก็มีประโยชน์ในแง่ที่เป็นการสร้างองค์ความ รู้ให้สมบูรณ์ และอาจจะเป็นประโยชน์ในอนาคต ดังเช่น ความรู้เรื่องธาตุต่างๆ สารประกอบ ความ ดันอากาศ แสง เสียงในวิทยาศาสตร์ช่วงแรกๆ ก็ยังไม่มีประโยชน์อะไรในสมัยนั้น แต่กลับเป็น ประโยชน์มากมายในยุคปัจจุบัน

3. การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งการพัฒนา
การวิจัยประเภทนี้อาจเป็นการหาความรู้เพื่อพัฒนา วิชาที่นั้น เช่น พัฒนาเทคนิค กลวิธี รูปแบบ การวิจัย แบบนี้มีมาโดยธรรมชาติ ในการคิดค้นสิ่งต่างๆ เพียงแต่คนสมัยก่อนไม่ได้กำหนดล่วงหน้าว่าจะ เป็นการวิจัย การวิจัยที่มีการกำหนดทิศทางเพื่อ การพัฒนาเช่นในปัจจุบัน ก็น่าจะช่วยกระตุ้นให้มี การวิจัยเพื่อพัฒนาได้มากขึ้น และได้ประโยชน์ตาม

ความต้องการมากขึ้น

4. การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งตอบปัญหาสังคม การวิจัยทางมนุษยศาสตร์บางสาขาอาจช่วยตอบปัญหาสังคมได้ การวิจัยแต่ละสาขาอาจตอบปัญหาสังคมต่างกัน ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา ภาษา อาจตอบข้อสงสัยที่มาจากความรู้ในสาขานั้นๆ งานวิจัยทางปรัชญาอาจแสดงการวิเคราะห์ปัญหา และคำตอบต่างๆ ทางเลือกหรือ ข้อควรระวังได้ เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นมักไม่ใช่ปัญหาทางวิทยาศาสตร์ หรือ ข้อเท็จจริงทางสังคม แต่มักเป็นเรื่องปัญหาความขัดแย้งทางความคิดของคนในสังคมต่อเทคนิคหรือข้อเท็จจริงทางสังคม เช่น ปัญหาการสร้างโรงไฟฟ้า หรือ นิคมอุตสาหกรรม ซึ่งได้รับการต่อต้านจากชุมชน เพราะเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมมากกว่า เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้หากไม่เข้าใจมนุษยศาสตร์แล้วก็ยากที่จะแก้ไขปัญหาได้

5. การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งการพัฒนาประเทศ การวิจัยที่มุ่งพัฒนาประเทศในปัจจุบัน เรามักมองไปในแง่การพัฒนาวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ซึ่งมักเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจ นักวิทยาศาสตร์อาจช่วยในส่วนนี้ได้ ส่วนนักสังคมศาสตร์ก็อาจช่วยได้ในแง่การมองปัญหาสังคม หรือ การคาดการณ์ล่วงหน้าทางด้านสังคม แต่ความขัดแย้งจากการพัฒนา ก็อาจเกิดขึ้นได้หากไม่พิจารณาถึงความเชื่อทางศาสนา หรือชีวิตจิตใจของคนรักถิ่นฐานบ้านเกิดที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานที่จะถูกทำลายไปจากการพัฒนาทางวัตถุ มนุษยศาสตร์จึงเป็นความรู้ อีกมิติหนึ่งที่รัฐควรจะให้ความสนใจ หากต้องการเข้าถึงจิตใจของประชาชน

การพัฒนาประเทศด้วยการเน้นที่วัฒนธรรมถือเป็นจุดแข็งของไทย เพราะรายได้มหาศาลของประเทศอยู่ที่การท่องเที่ยวและการค้าที่เกิดจากวัฒนธรรม ส่วนจุดอ่อนของเราก็คือ วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีที่ไม่สามารถแข่งขันกับประเทศใหญ่ๆ ได้ และต้องนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ แต่เรากลับทำจุดแข็งให้กลายเป็นจุด

อ่อน และพยายามที่จะทำจุดอ่อนให้เป็นจุดแข็งในการพัฒนาประเทศเหมือนกับตะวันตก ทั้งนี้เพราะเราพัฒนาประเทศโดยไม่รู้จักรักมนุษยศาสตร์และดูหมิ่นมนุษยศาสตร์ หากไม่แล้วเราก็จะเป็นประเทศชั้นนำทางวัฒนธรรมประเทศหนึ่งในโลก (เจตนา นาควัชระ, 2547)

บทสรุป : มนุษยศาสตร์กับการวิจัยเชิงคุณค่าและการพัฒนาสังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ส่วนใหญ่ยังเป็นไปเพื่อขยายฐานความรู้ให้กว้างออกไป โดยไม่ต้องพะวงว่า ผลการวิจัยนั้นจะเป็นประโยชน์หรือไม่ เป็นประโยชน์ในแง่ใดหรือไม่ ยกตัวอย่างเช่น การค้นพบทางโบราณคดี สมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย อาจจะไม่มีการทบทวนโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในปัจจุบัน แต่ในเรื่องของจิตใจแล้ว การที่นักวิจัยพิสูจน์ให้เราเห็นว่า อารยธรรมที่เก่าแก่ที่สุดแห่งหนึ่งของโลก ได้ถือกำเนิดมาบนผืนแผ่นดินที่เราอาศัยอยู่ในปัจจุบัน ก็อาจจะทำให้เราเกิดจิตสำนึกเชิงประวัติศาสตร์อีกแบบหนึ่งขึ้นมา ซึ่งเราอาจจะไม่ได้สำนึกมาก่อน สิ่งที่น่าสังเกตก็คือ การค้นพบอันเดียวกันนี้กำลังจะไปมีผลกระทบทางจิตใจต่อประเทศเพื่อนบ้านของเราในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากพอสมควร มีนักวิชาการประเทศเพื่อนบ้านเรากำลังใช้ผลการวิจัยของเราไปสนับสนุนสมมติฐานว่า ดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีวัฒนธรรมอันสูงส่งมาตั้งแต่บรรพกาล ก่อนยุคที่คนตะวันตกจะเข้ามาล่าอาณานิคม จึงสรุปได้ว่าการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ ซึ่งแม้จะจัดว่าเป็นการวิจัยพื้นฐาน (Basic research) เสียเป็นส่วนใหญ่ ก็อาจมีผลกระทบที่เป็นประโยชน์ทางใจได้

แม้ว่าการวิจัยทางมนุษยศาสตร์จะมีได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการวิจัยประยุกต์โดยตรง แต่ในระยะหลังก็มีผู้เล็งเห็นประโยชน์ของการที่จะนำผลการวิจัยด้านนี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในด้าน

ต่างๆ เช่น ในด้านการวางนโยบายและวางแผนการศึกษา เช่น สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติมอบหมายงานในรูปแบบที่เรียกว่า Commissioned research ให้แก่นักวิจัยทางมนุษยศาสตร์ เพื่อทำการวิจัยเชิงประวัติในเรื่องของวิวัฒนาการของปรัชญาการศึกษาไทย เพื่อให้รู้รากฐานทางความคิดของคนไทย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนการศึกษาที่สอดคล้องกับความคิดของคนไทย นอกจากนี้ยังมีการมอบหมายงานวิจัยในเรื่องของจริยธรรมซึ่งรวมถึงการวิจัยในสาขาปรัชญาและศาสนา เพื่อแสวงหาอุดมคติทางจริยธรรมจากผลงานของนักปราชญ์ นักคิด และ ศาสตรา เพื่อแสวงหาแนวทางอันเป็นสากล โดยจะนำผลการวิจัยดังกล่าวไปประสานสัมพันธ์กับโครงการวิจัยทางสังคมศาสตร์ในเรื่องของค่านิยมของคนไทยในปัจจุบัน จะเห็นได้ว่า การวิจัยทางมนุษยศาสตร์มีได้เน้นในเรื่องการแสวงหาความรู้ใน “หอคอยงาช้าง” เสมอไป ถ้าเรารู้จักที่จะนำผลของการวิจัยในสาขานี้มาใช้ให้เป็นประโยชน์ทางปฏิบัติ

การวิจัยในอีกแบบหนึ่งซึ่งอาจจะมีผลในทางปฏิบัติได้ก็คือ การวิจัยแบบสร้างสรรค์ (Creative Research) ซึ่งในสาขามนุษยศาสตร์ ก็คือการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ทางศิลปะ และผู้สร้างงานศิลปะเหล่านี้บางคนก็สามารถที่จะสื่อความคิดและเทคนิคในการสร้างสรรค์ให้ผู้อื่นเข้าใจได้อย่างมีระบบซึ่งการสื่อความดังกล่าวแม้จะไม่ใช่ว่าจุดประสงค์ของการสร้างสรรค์งานศิลปะ แต่ก็เป็นผลพลอยได้ที่จะเป็นประโยชน์ในแง่ของการให้ความรู้หรือการให้การศึกษาทางศิลปะ เป็นการดีแก่ประสบการณ์ของตนให้ผู้อื่นได้ร่วมรับรู้ด้วย หากงานศิลปะเหล่านั้นให้แง่คิดที่ประโยชน์กับชีวิตและสังคม ก็นับว่างานวิจัยสร้างสรรค์นั้นได้สร้างประโยชน์ใหญ่หลวงแก่มนุษยชาติ

สรุปได้ว่า แม้ว่าจุดประสงค์หลักของการวิจัยทางมนุษยศาสตร์ จะเป็นเรื่องของการแสวงหาความจริงที่ไม่จำเป็นต้องมีเรื่องของผลในทางปฏิบัติมาผูกมัด แต่การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ก็สามารถที่จะยังประโยชน์ต่อมนุษยชาติได้ ทั้งในเรื่องความเป็นอยู่และในเรื่องของคุณค่าทางจิตใจ

บรรณานุกรม

- จีรพรรณ กาญจนจิตรา. (2549). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 1*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- จีรพรรณ กาญจนจิตรา. (2551). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา 2*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง
- เจตนา นาควัชระ. (2526). *แนวทางการวิจัยทางมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจตนา นาควัชระ. (2547). *การวิจัยทางมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เดือน คำดี. (2545). *ศาสนศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นงเยาว์ กาญจนจारी (บรรณาธิการ). (2526). *การวิจัยด้านมนุษยศาสตร์และศิลปะ : ทัศนะของนักวิชาการไทย*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปรีชา ช่างขวัญยืน. (2547). *การวิจัยทางมนุษยศาสตร์*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระศรีคัมภีรญาณ (สมจินต์ สมมาปญโญ). (2552). *แนวทางการเขียนหัวข้อ โครงร่าง และวิทยานิพนธ์*. กรุงเทพฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2526). *การศึกษาวิชามมนุษยศาสตร์ : ขอบเขตและจุดมุ่งหมาย*. ใน วารสารมนุษยศาสตร์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 2 (มกราคม-มิถุนายน 2526), หน้า 1-8.
- โสรัจจ์ หงส์ลดารมภ์. (2545). *กระบวนการวิจัยทางมนุษยศาสตร์*. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ เรื่อง วิถีวิทยาการวิจัย ครั้งที่ 4 วันที่ 19-20 ธันวาคม 2545. (เอกสารอัดสำเนา).